

Л.М. Самосьонок (Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, Україна)

ДИНАМІКА ДОХОДІВ І ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В КРАЇНАХ- УЧАСНИЦЯХ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

У статті проаналізовано напрями та інтенсивність впливу процесів регіональної економічної інтеграції на зайнятість і доходи населення країн, що інтегруються. Визначено залежність інтеграційних ефектів у сфері зайнятості від обраної моделі інтеграції, рівня економічного розвитку країн, що інтегруються, їхньої галузевої спеціалізації.

Ключові слова: економічна інтеграція, регіональні інтеграційні об'єднання, зайнятість, безробіття, рівень доходів, заробітна плата.

Табл. 1. Рис. 2. Літ. 13.

Л.Н. Самосенок (Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского, Украина)

ДИНАМИКА ДОХОДОВ И ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В СТРАНАХ-УЧАСТНИЦАХ РЕГИОНАЛЬНЫХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ

В статье проанализированы направления и интенсивность влияния процессов региональной экономической интеграции на занятость и доходы населения интегрирующихся стран. Определена зависимость интеграционных эффектов в сфере занятости от выбранной модели интеграции, уровня экономического развития интегрирующихся стран, их отраслевой специализации.

Ключевые слова: экономическая интеграция, региональные интеграционные объединения, занятость, безработица, уровень доходов, заработная плата.

L.M. Samosyonok (Donetsk National University of Economics And
Trade named after Mykhaylo Tugan-Baranovskyi, Ukraine)

DYNAMICS OF POPULATION INCOME AND EMPLOYMENT IN COUNTRY-MEMBERS OF REGIONAL INTEGRATION BLOCS

The article analyzes the directions and the intensity of influence from the processes of regional economic integration upon population employment and incomes within the integrated countries. The correlation between the integration effects in the field of employment on one hand and the chosen model of integration, the level of economic development of the integrated countries and their sectoral specialization on the other is determined.

Keywords: economic integration; regional integration blocs; employment; unemployment; level of income; wages.

Постановка проблеми. Пошук ефективних рішень з управління розвитком національної економіки все частіше вимагає від науковців і практиків усвідомлення об'єктивної невід'ємності зовнішніх чинників сталого зростання. Резистентність до сучасних викликів глобальної економіки більшість країн світу намагається посилити за рахунок формування регіональних інтеграційних об'єднань або участі у вже існуючих. Процеси регіональної інтеграції відбуваються переважно в економічній сфері, однак вони впливають і соціальний розвиток країн, що інтегруються. Можна відокремити два рівні впливу: на розвиток суспільства в цілому та на розвиток усіх індивідуумів, тобто на люд-

ський розвиток, який являє собою «процес формування соціально-економічних умов і здійснення людьми вибору для реалізації їх людського потенціалу» [3, 70]. Ці два рівні нерозривно пов'язані один з одним, адже розвиток суспільства є неможливим без розвитку кожного з членів цього суспільства, так само як і людський розвиток неможливий без удосконалення соціальних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальні аспекти глобалізації та міжнародної економічної інтеграції розглядаються авторами монографії «Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації» А.М. Колотом [1], І.Й. Малим [2], С.В. Сіденком [4] та іншими [5].

У своїх дослідженнях Ф. де Ломбарде [8] визначає, що регіональна інтеграція створює низку стимулів соціального розвитку, до яких, зокрема, належать: створення регіональної системи регулювання соціального захисту та соціального забезпечення; формування регіональних механізмів контролю за дотриманням соціальних стандартів; налагодження регіональної міжурядової співпраці у сфері соціальної політики тощо. Згідно з Ф. де Ломбарде [8] та звітом ООН «Регіональна інтеграція та людський розвиток: шляхи для Африки» [10], зазначені стимули індукують вплив регіональної інтеграції на соціальний розвиток за такими основними напрямками: доходи населення, рівні можливості людського розвитку, доступ до соціальних послуг, досягнення стійкості у соціальному розвитку.

Світова комісія із соціальних аспектів глобалізації (World Commission on the Social Dimension of Globalization) у доповіді «Справедлива глобалізація: створення можливостей для всіх» наголошує, що лише посилення соціальної складової регіональної інтеграції дозволить досягти соціального прогресу на глобальному та національному рівнях [7].

Невирішені частини проблеми. Увага вітчизняних і зарубіжних вчених у дослідженні впливу інтеграційних процесів на соціальну складову національного економічного розвитку переважно зосереджена на вивченні трансформацій трудових відносин, структури трудових ресурсів і соціального капіталу. Напрямки і динаміка зайнятості, змін у рівні доходів населення у процесі розгортання регіональної економічної інтеграції залишаються недостатньо вивченими.

Метою дослідження є визначення напрямку та інтенсивності впливу процесів регіональної економічної інтеграції на зайнятість і доходи населення країн, що інтегруються.

Основні результати дослідження. Вплив інтеграційних процесів на доходи населення здійснюється через зміни у рівні та структурі зайнятості, зміни в рівні оплати, а також опосередковано, через ціни на споживчі товари й послуги. Вплив регіональної інтеграції на зайнятість і безробіття передбачає використання порівняльних переваг країнами, що інтегруються, внаслідок чого підвищується ефективність розміщення продуктивних сил, спостерігається «ефект переливу» ресурсів, у тому числі робочої сили, до більш ефективних секторів і галузей національної економіки. Свідченням на користь таких змін є модифікація структури зайнятості в країнах – нових членах ЄС (NMS CEE) після їх вступу до угруповання. Так, євроінтеграційні процеси прискорили

збільшення питомої ваги зайнятих у сфері послуг цих країн та зменшили частку зайнятих у сільському господарстві та, меншою мірою, в обробній промисловості [9].

Таке пояснення стосується лише модифікації структури зайнятості, тоді як вплив регіональної інтеграції на загальну кількість зайнятих у національній економіці кожної з країн регіональної інтеграційної угоди (Regional Integrative Agreement – RIA) є не настільки однозначним. З одного боку, прискорення економічного зростання внаслідок участі в інтеграційному проєкті зумовлене передусім розвитком виробництва, для чого необхідно розширити ресурсну базу, у тому числі і трудових ресурсів. Однак такий екстенсивний тип економічного зростання переважає у перші роки після створення RIA, коли спостерігаються статичні економічні ефекти та коли ще не відбулися глибинні зміни у виробничих процесах. За таких умов розширення попиту на товари за рахунок створення регіональних ринків із лібералізованим рухом товарів і послуг вимагає збільшення обсягів виробництва, що відбувається через залучення додаткових ресурсів.

Емпіричні дані щодо рівня безробіття в країнах, які беруть участь у таких RIA, як NAFTA, MERCOSUR та ЄС, підтверджують неоднозначність впливу інтеграційних процесів на безробіття (табл. 1).

Таблиця 1. Рівень безробіття в країнах NAFTA, MERCOSUR та NMS CEE у 1990–2009 рр., %*

Країна	1990	1991–1993	1994–1996	1997–1999	2000–2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
NAFTA (рік заснування – 1994)												
Канада	8,1	11,0	9,8	8,3	7,2	7,6	7,2	6,8	6,3	6,0	6,1	8,3
Мексика	2,9	3,1	5,4	3,4	2,7	3,0	3,7	3,5	3,2	3,4	3,5	5,2
США	5,6	7,1	5,7	4,5	4,8	6,0	5,5	5,1	4,6	4,6	5,8	9,3
MERCOSUR (рік заснування – 1991)												
Аргентина	7,3	7,5	16,0	13,9	17,1	16,1	12,6	10,6	10,1	8,5	7,8	8,6
Бразилія	3,7	6,1	6,0	8,7	9,2	9,7	8,9	9,3	8,4	8,1	7,1	8,3
Парагвай	6,4	5,1	3,9	5,7	8,6	7,9	7,4	5,8	6,7	5,6	5,6	нд.
Уругвай	8,5	8,8	10,4	10,9	15,3	16,8	13,1	12,2	10,6	9,2	7,6	7,3
NMS CEE (рік вступу до ЄС – 2004)												
Чехія	нд.	3,3	4,1	6,7	8,1	7,8	8,3	7,9	7,1	5,3	4,4	6,7
Естонія	0,6	3,9	9,1	10,5	11,7	10,8	10,0	7,9	6,0	4,7	5,5	13,7
Угорщина	нд.	11,0	10,3	7,8	6,0	5,9	6,1	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0
Латвія	нд.	нд.	20,2	14,3	15,5	10,6	9,9	8,9	6,9	6,0	7,5	17,1
Литва	нд.	нд.	16,7	13,7	15,2	12,9	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7
Польща	нд.	13,7	13,4	11,5	18,1	19,6	19,0	17,7	13,8	9,6	7,1	8,2
Словаччина	нд.	12,2	12,7	13,6	18,9	17,5	18,1	16,2	13,3	11,0	9,6	12,1
Словенія	нд.	7,9	7,5	7,4	6,4	6,7	6,3	6,5	6,0	4,8	4,4	5,9

* розроблено за даними [11].

Якщо після створення NAFTA рівень безробіття в Канаді та Мексиці (після кризи 1995 р.) знизився, то в США такі зміни не мали чітко вираженої тенденції, а в окремі роки безробіття в США зростало, навіть не беручи до уваги кризові 2008–2009 роки. Одна з причин такого зростання полягала саме у збільшенні конкуренції на ринку робочої сили з боку трудових іммігрантів, передусім з Мексики. При цьому, хоча угодою про створення NAFTA не

передбачалася повна лібералізація руху робочої сили, інтеграційні процеси дещо спростили транскордонний рух трудових мігрантів у даному RIA [12].

Натомість у країнах MERCOSUR спостерігалось зростання безробіття, причина якого полягала у нестабільності південноамериканських економік, які внаслідок політичної нестабільності часто переживають економічні занепади. Позитивні зрушення намітилися після 2005 р., коли був створений Фонд структурної конвергенції MERCOSUR, однією з цілей якого є подолання нерівності та бідності в країнах блоку. В результаті навіть у 2008–2009 рр. спостерігалось скорочення безробіття в Уругваї – найбільшій країні RIA та основному реципієнті допомоги Фонду.

Євроінтеграція NMS CEE позитивно позначилася на зайнятості населення цих країн: рівень безробіття в усіх країнах, крім Угорщини, знизився після 2004 року. Особливого прогресу досягли Польща, Литва, Словаччина, в яких частка безробітних скоротилася протягом 2004–2008 рр. більш ніж удвічі.

І хоча у 2009 р. безробіття в цих країнах зросло до позначок, вищих за доінтеграційний рівень (Естонія, Угорщина, Латвія, Литва), світова фінансово-економічна криза позитивно вплинула на вирішення соціальних проблем, у тому числі проблеми зайнятості та безробіття, в країнах, що входять до такого глибоко інтегрованого RIA, як ЄС. Реалізація спільної антикризової політики та спільних соціальних політик, які координують зусилля окремих країн ЄС, дозволила найбільш постраждалим від кризи країнам отримати допомогу від усієї європейської спільноти. Проте причиною найгостріших проявів кризи в NMS CEE є глибока інтегрованість європейських економік: найбільш постраждали внаслідок кризи країни NMS CEE, в економіках яких переважає італійський (Угорщина, Румунія) та скандинавський (країни Балтії) капітал. Натомість у Польщі та Чехії, де превалує німецький капітал, прояви кризи були менш гострими.

Щодо динаміки заробітної плати, то теоретично легко довести, що інтеграція сприяє вирівнюванню заробітних плат у межах RIA і цін на чинники виробництва між країнами, що утворюють RIA. Причому припускається, що такий вплив має бути позитивним для країн з нижчим рівнем заробітної плати та нейтральним для країн, в яких вихідний рівень заробітної плати був вищим [6, 197]. Однак на практиці такі зміни неоднозначні. У NMS CEE спостерігається поступове зростання середньої заробітної плати та конвергенція рівнів оплати праці в цих країнах і в країнах Західної Європи (рис. 1), однак за темпами зростання середньорічної заробітної плати не виявлено чітко визначеного впливу вступу NMS CEE до ЄС. Темпи приросту середньорічної заробітної плати у NMS CEE склали у 2000–2003 рр. 10,3% на рік, а у 2004–2007 рр. – 9,8% на рік. Тобто вступ NMS CEE до ЄС не спричинив прискорення конвергенції рівнів заробітних плат, а отже, зростання середньої заробітної плати в цих країнах зумовлене тривалим трансформаційним процесом.

За схожим сценарієм відбуваються зміни і в розмірі мінімальної заробітної плати: відбувається поступова конвергенція, але ця конвергенція не прискорила після вступу NMS CEE до ЄС (рис. 2).

У той же час у США через 10 років після створення NAFTA було зафіксовано падіння середньої заробітної плати порівняно з доінтеграційним рівнем

через збільшення частки зайнятих на низькооплачуваних роботах у секторі послуг за рахунок зменшення частки зайнятих на більш високооплачуваних робочих місцях в обробній промисловості та за рахунок збільшення кількості трудових мігрантів з Мексики, які погоджуються на нижчу заробітну плату. Работодавці в США пропонують потенційним найманам працівникам меншу заробітну плату, ніж вони пропонували б за відсутності пропозиції дешевої робочої сили з Мексики. Так, за даними Статистичного бюро департаменту праці США, у 2007–2008 рр. середня тижнева заробітна плата громадян США становила 709 дол., тоді як мексиканці, зайняті в економіці США, отримували лише у середньому 516 дол. на тиждень, що було найнижчим показником серед усіх расових та етнічних груп [13].

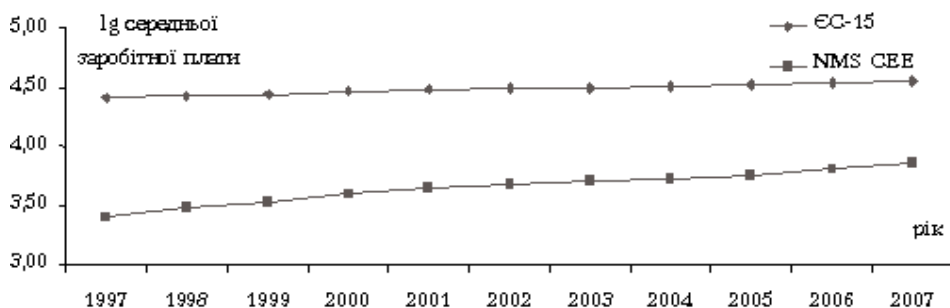

Рис. 1. Динаміка конвергенції середньої річної заробітної плати в країнах ЄС, розроблено за даними [9]

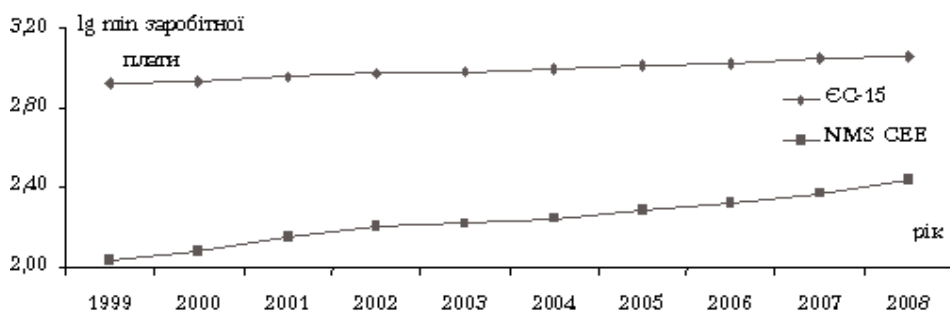

Рис. 2. Динаміка конвергенції мінімальної місячної заробітної плати в країнах ЄС, розроблено за даними [9]

Висновки. У результаті визначення напрямку та інтенсивності впливу процесів регіональної економічної інтеграції на зайнятість і доходи населення країн, що інтегруються, слід зазначити, що вплив інтеграційних процесів на доходи і зайнятість населення є неоднозначним: країни з нижчим рівнем розвитку зазвичай отримують більше переваг у цій сфері внаслідок інтегрування, однак навіть позитивні зрушення не дозволяють подолати їх відставання від розвинених країн. Крім того, ефективність використання переваг, що надає країнам участь у РІА, значною мірою залежить від державної політики цих країн у соціальній сфері та від дієвості національних інституцій.

Перспективи подальших досліджень. Вирішення проблеми забезпечення рівних можливостей людського розвитку в умовах регіональної інтеграції

необхідно здійснювати у таких напрямках: лібералізація руху робочої сили в рамках РІА й усунення дискримінації за соціальними ознаками.

1. *Колот А.М.* Глобалізація як чинник трансформації соціально-трудоких відносин // Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 55–65.

2. *Малий І.Й.* Соціальна політика у сучасному ринковому господарстві // Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 66–93.

3. *Радченко Л.П.* Людський розвиток: еволюція концепції та пріоритетні напрями реалізації в національній економіці України // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2001. – №2. – С. 67–76.

4. *Сіденко С.В.* Соціальні проблеми глобалізації // Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 38–54.

5. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.

6. *Шифф М., Уинтерс Л.А.* Региональная интеграция и развитие. – М.: Весь мир, 2005. – 375 с.

7. A Fair Globalization: Creating Opportunities for All: the Report of the World Commission on the Social Dimensions of Globalization // www.ilo.org.

8. *de Lombaerde, Ph.* Deepening the Social Dimensions of Regional Integration: An Overview of Recent Trends and Future Challenges in Light of the Recommendations of the Report of the World Commission on the Social Dimension of Globalisation // www.cris.unu.edu.

9. European Statistics // epp.eurostat.ec.europa.eu.

10. Regional Integration and Human Development: A Pathway for Africa / United Nations Development Program // content.undp.org.

11. The World Bank // www.worldbank.org.

12. *Tornell, A.* NAFTA and Mexico's Economic Performance. CESifo Working Paper Series No. 1155 // www.cesifo-group.de.

13. U.S. Bureau of Labor Statistics // www.bls.gov.

Стаття надійшла до редакції 5.06.2012.